Imagine şi imaginar în literatura antică. Studiu de caz: Ovidius despre geţi

Dr. FÁBIAN ISTVÁN
Universitatea „Petru Maior"
Târgu-Mureş

Abstract

Image and Imaginary in Ancient Literature. Case Study: Ovidius about the Getae

We consider important the debate about this topic, in order to demonstrate that behind each negative stereotype created about a nation is an offensive purpose of conquering and transforming the „Other" in „Us."

The starting point is that the construction of an identity is build at the intersection of two axis: the reality and the imaginary, and it relies itself in greater part on an collective imagination. That is why, when we hear what some people believe about the other, we have to adopt some „reading grids" in order not to be deceived by the distorted and caricatured typologies and stereotypes which characterize the Other for explaining the Self.

However it may be, reading the most different texts we have to accept that „there is no innocent text"- as Zoe Petre assures us. The aim of this paper is to see in which measure ancient literary texts can be revealing in characterizing „barbarian" places and peoples from the point of view of identity vs. alterity. Each individual and group exists in a real physical environment, but his/their identity is based on an collective imagination. The Dacians seemed for the Greeks and Romans as a primitive population, mostly because they were not so known as the Persians, Egyptians and because their lack of knowledge was completed by their imagination. What remained from the ancient texts are copies of the most interesting excerpts about miraculous facts, written by those who used secondary sources and actually never met the described population face to face. So, the Dacians (mistaken with the Scythians because of Herod) became a paradigm of the „other:" nomads, bad navigators, invincible, with a cruelty which broke all the unwritten laws of the Greek cities, they were the purest alterity. Prejudice is a leitmotif for Ovidius, who might be the most illustrious example (even if before him Propertius mentioned: „…at the Getae is always winter"). The exile case of the great Latin poet is a sample of mentality concerning the idea of identity/alterity and that because, travelling (even if exiled) means „to play in a subtle way with

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

space and time and to accept loosing direct contact with the land and place of origin," actually it means to confront your opinion and morale with those of the strangers.

Keywords: *identity, barbarians, Romans, Ovidius, Getae*

Considerăm importantă dezbaterea subiectului, pentru a demonstra că în spatele fiecărei stereotipii negative create despre o naţiune se află un scop ofensiv de cucerire şi de transformare a „*Celuilalt*" în „*Noi*."

Ideea de la care trebuie să pornim este că, construcţia identitară se clădeşte la intersecţia a două axe: a realului şi imaginarului; ea se bazează în bună parte pe un imaginar colectiv. De aceea, când auzim ce cred unii despre ceilalţi trebuie să adoptăm anumite „*grile de lectură*" pentru a nu ne lăsa înşelaţi de tipologiile şi stereotipurile distorsionate şi caricaturale ce-l caracterizează simplist şi preconceput pe Celălalt pentru a se explica pe Sine.

Oricum ar fi, citind critic cele mai diferite scrieri, trebuie să acceptăm că „*nu există text inocent*"- după asigurările cercetătoarei Zoe Petre. Vom încerca să vedem în ce măsură textele literaturii antice pot fi edificatoare pentru caracterizarea locurilor şi a neamurilor „barbare" prin perspectiva relaţiei *identitate/alteritate*.

Identitatea se poate defini ca o construcţie „*permanentă de caracteristici şi apartenenţe simbolice, care marchează limitele variabile între două polarităţi: înăuntru şi afară. Între cele două polarităţi există spaţii mixte, metisate, care interferează şi care constituie locul schimbărilor interculturale*."[1] Problemele reale apar atunci când procesul de autodefinire este prea greu de înfăptuit şi apar procese de categorisire şi de atribuire - *stereotipurile* - care sunt necesare, dar care pot merge până la caricatura superficială şi generalizarea abuzivă.[2] Noţiunea de stereotip desemnează opinii preluate de-a gata şi imagini rapid elaborate,

[1] Philippe Blanchet, Michael Francard, ***Dicţionarul alterităţii***, s.v. ***Identităţi culturale***, p. 328-339.

[2] Jean-Marie Seca, ***Dicţionarul alterităţii***, s.v. ***Stereotip***, p. 627-631.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

fiind sinonime cu clişeul.[3] Stereotipurile sunt mai mult negative şi duc la accentuarea diferenţelor de imagine între grupurile sociale: Noi vs. Ei.

Termenul de stereotip poate desemna şi o primă reacţie, de obicei primară, un clişeu, mediatizat prin limbaj, influenţat câteodată în mod asociativ şi care poate fi activat automat în raport cu toate tipurile de indivizi, grupuri, obiecte, pe baza înfăţişării lor, a apartenenţei lor sociale sau culturale sau a oricărui alt gen de caracteristică vizibilă sau ascunsă.

„*Stereotipurile sunt nişte teorii implicite ale personalităţii, pe care le împărtăşesc indivizii aparţinând unei entităţi date cu privire la ansamblul atributelor sau membrilor unui alt grup sau ai grupului propriu. Ele cristalizează credinţe şi cunoştinţe, bazându-se pe mecanisme de simplificare a complexităţii sau de generalizare pornind de la categorisirea unor informaţii fie incomplete sau prea numeroase*."[4] Stereotipurile pot fi pozitive, dar cel mai adesea sunt negative, niciodată neutre.

Pentru un cititor lipsit de exerciţiul constant al textelor antice şi din cauza sensului modern, cuvântul *barbar* poate comporta o conotaţie peiorativă, ofensatoare.

Herodot, considerat cel mai important ideolog al identităţii elene în secolul al V-lea a.Chr., după confruntările cu Imperiul Ahemenid, este şi cel mai important dintre cei care îi definesc pe barbari în contrast cu elenitatea exemplară pe scena teatrală. Teatrul, de asemenea, pune în scenă excesele ce-i caracterizează pe barbari pentru a evidenţia şi a lăuda cumpătarea exemplară a elenităţii.[5]

Scriitorii greci şi romani percepeau o diferenţă fundamentală între civilizaţia lor şi grupurile pe care le numeau „barbari." Considerau pe aceşti *barbari* ca fiind foarte diferiţi faţă de romani şi de greci.

---

[3] Interesant pentru stereotipiile antice este călătoria aeriană în jurul lumii imaginată de Lucian cândva în sec. II p.Chr: „...*Şi de câte ori priveam la ţinuturile geţilor, nu-i vedeam decât luptând. Ori de câte ori treceam la sciţi, mi-era dat să văd rătăcind în căruţe. Aruncându-mi puţin privirile în cealaltă parte zăream pe egipteni muncind pământul. Fenicianul făcea negustorie, cilicianul prăda, laconianul biciuia sclavii, iar atenianul pleda în procese.*" ***Izvoare***, I, 1964, p. 613.

[4] J. M. Seca, ***op. cit.***, p. 629.

[5] Zoe Petre, ***Practica Nemuririi***, Bucureşti, Editura Polirom, 2004, pag. 9.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

Grecii au folosit cuvântul *barbaros* pentru a desemna colectiv pe toţi cei care nu vorbeau limba greacă. Termenul s-a transmis mai târziu şi romanilor. Orice necunoscut care vorbea în oricare dintre dialectele Greciei era *xenos*, iar non-grecii erau numiţi *barbaroi*. Pe măsura definirii percepţiei de identitate a grecilor ei au opus pe cei de un neam cu ei: *hellenes* şi străinilor: *barbaroi*.[6]

Romanii au preluat definiţia cuvântului barbar de la greci, care se referea la moravurile bizare, limbile străine, dar între cele două definiţii a existat o deosebire: grecii înţelegeau prin civilizaţie originea elenă, iar la romani acesta depindea doar de educaţie. Romanii, din două motive, nu puteau folosi noţiunile contrare asimetrice *noi vs. barbarii*: pe de o parte, pentru că şi romanii aveau origine barbară şi, pe de altă parte, pentru că nu toţi romanii erau barbari.

În genere, se poate observa că autorii antici au descris aceste popoare barbare în două feluri (ambele la extrem): câteodată ca fiind popoare sălbatice, stranii, necivilizate, având moravuri neplăcute, altă dată au idealizat aceste popoare ca fiind nobile, simple, rămase neatinse de modul de viaţă sofisticat. De asemenea, se poate observa la autorii clasici folosirea unor stereotipuri verbale în descrieri, ca: neobişnuit de mari, foarte puternici, sălbatici şi copilăroşi în multe privinţe.[7]

Un aspect ce nu trebuie neglijat este că cele mai multe informaţii despre popoarele „barbare" datează din timpul războaielor purtate cu acestea. (De exemplu, Polybus şi Caesar, ca să luăm modelele cele mai spectaculoase). Nu trebuie, deci, să ne mire stereotipurile care marşează pe ideea diferenţierii, a spectaculosului negativ, a extremelor de toate tipurile în opoziţie cu o societate „civilizată" dominată de legi, urbanism, spirit democratic.

Cât priveşte etnia cu numele *Getai,* a fost în literatura greacă „purtător al unor sensuri care transcend de fiecare dată faptele, identitatea şi istoria

[6] ***Ibidem***, p. 9.

[7] Peter S. Wellis, ***The Barbarians Speaks. How the Conquered Peoples Shaped Roman Europe****,* University of California Press, 2002, pag. 100.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

reală a geţilor, transformându-i în personajele exemplare ale reprezentărilor despre hotarele lumii: imagine a Celuilalt. Astfel, geţii sunt o persoană fictivă, un amestec între realitatea istorică şi proiecţiile imaginarului grec, definindu-se pe sine prin contrast cu variatele ipostaze ale Străinului."[8]

Geto-dacii le păreau grecilor şi romanilor ca fiind definiţi de primitivitate. Geţii nu erau printre neamurile cele mai cunoscute la greci, spre deosebire de perşi, egipteni etc. şi, din această cauză, cunoştinţele lor despre acest neam au fost întregite prin adăugarea imaginaţiei. Ceea ce ni s-a păstrat din scrierile antice despre geto-daci sunt copii ale celor mai interesante pasaje cu fapte miraculoase din operele primare şi avem doar descrieri externe şi mai puţin din cele făcute de cei care i-au cunoscut nemijlocit pe geto-daci.[9] Astfel, geţii (confundaţi adeseori cu sciţii datorită istoriilor vehiculate de Herodot) deveneau figura exemplară a *Celuilalt*: nomazi, străini de navigaţie, invincibili, cruzimea lor încălca toate legile nescrise ale cetăţilor greceşti, erau cea mai pură alteritate.

Este clar că izvoarele literare nu pot creiona realităţile antice în ceea ce îi priveşte pe geţi din două motive: în primul rând, fragmentarea ştirilor literare privitoare la istoria Daciei înaintea lui Alexandru cel Mare, ba chiar dacă este vorba de o „istorie pragmatică" nici până la Burebista. Al doilea motiv ar fi „calitatea" (realismul?) izvoarelor. Nu pot fi ignorate „*părtinirea, subiectivitatea, exagerările*" autorilor antici al căror prim scop era îndeplinirea exigenţelor literare.[10] Geto-dacii se aflau la „periferia intereselor" scriitorilor antici şi, de multe ori, imaginea lor a fost percepută de greci sau de romani prin prisma propriilor lor (ale mediteraneenilor) interese şi canoane. Învăţaţii lumii clasice au fost interesaţi de geto-daci doar în măsura în care aceşti „barbari" au avut contacte cu lumea „civilizată" sau făceau un lucru „inedit." Acest „inedit" dacă nu era găsit, era creat pentru că - aşa cum arată Zoe Petre - geto-dacii erau unul din exemplele ce susţineau teoria despre

[8] Zoe Petre, ***op. cit.***, p. 362.

[9] Susan P. Mattern, ***op. cit.***, p. 78.

[10] Pârvan Vasile, ***Getica. O protoistorie a Daciei***, (ediţia II), Bucureşti, 1982, p. 366-368.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

civilizaţiile barbare. Cea din urmă problemă - *a construcţiei alteritare livreşti -,* deşi mai puţin evidentă decât prima, este mai dificil de elucidat pentru că include subtile nevoi de interpretare: literatura transmite adeseori păreri subiective, care pot fi eronate prin exagerările în sens pozitiv sau negativ.

Unul din locurile comune cele mai des uzitate privitoare la habitatul geto-dacilor (atât înainte, cât şi după cucerirea romană) este tema climatului ostil al teritoriilor nord-dunărene. Într-adevăr, prin comparaţie cu clima Greciei şi a Italiei, ţinuturile geto-dacilor sunt mai puţin călduroase, dar vom vedea în cele ce urmează că această diferenţă este prezentată exagerat.

Această idee preconcepută va fi reluată mereu, poetul Ovidiu fiind, credem, cel mai elocvent exemplu (mai avem însă şi cazuri anterioare: poetul Propertiu pomeneşte despre: „...*geţii la care e mereu iarnă*..."[11]). Cazul exilului marelui poet latin este o mostră de gândire după canoanele de identitate/alteritate şi aceasta pentru că a călători - inclusiv ca ostracizat - înseamnă „*a te juca subtil cu timpul şi cu spaţiul şi a accepta pierderea contactului direct cu pământul şi locul de origine*;"[12] înseamnă să-ţi confrunţi opiniile şi moravurile cu ale străinilor.

Călătorind, vei reţine poveşti, anecdote, glume, amintiri pitoreşti - toate contrastând (mai ales) cu ţinuturile natale. În genere, se poate aprecia că tabloul în care Ovidiu zugrăveşte locurile şi oamenii de la Pontul stâng este unul exagerat, în sens negativ, şi de aceea aceste „informaţii" versificate sunt de multe ori fabulaţii scrise cu un scop exact: justificarea încetării exilului. Spunea - cu „înfrigurare" - poetul: „*mă găsesc într-un ţinut foarte apropriat de Carul Mare, (*Proxima Sideribus tellus Erymathidos ursae*) / pe un pământ ars de ger năprasnic.../ Vai! Cât de aproape de mine este capătul pământului!*"[13]
„*Sufăr dureri negrăite aici, părăsit între duşmani; Nimeni n-a fost surghiunit în depărtări aşa de mari. Eu numai fost-am trimis lângă a Istrului guri inseptite, Unde de-*

[11] ***Izvoare***, I, p. 265.
[12] Ferreol-Guy, ***op. cit.***, p. 99-104.
[13] ***Izvoare***, I, p. 278-279.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

a Polului Nord geruri cumplit rebegesc."[14] Cât despre localnicii sarmaţii, besi şi geţi: „*populaţiile acestea par strivite de axa polului care tremură. /Peste tot e zăpadă; nici soarele, nici ploile nu o pot topi pe cea care a căzut; / Boreas o întăreşte şi o face să dăinuească veşnic.*" Ori „*Oamenii se feresc de gerurile rele îmbrăcând piei de animale şi pantaloni cusuţi; /numai faţa li se vede din tot trupul. / Deseori auzi sunând firele de păr când sunt mişcate din pricina gheţii ce atârnă din ele / şi barba cea albă le străluceşte din pricina gerului care a pătruns-o. / Vinul păstrează forma vasului şi rămâne solid atunci când îl scoţi din el; /Aici nu este băut ca vin curat, ci în bucăţele pe care şi le trec unii altora.*"[15] E clar că Dobrogea se afla într-o perioadă de glaciaţiune la începutul sec. I p.Chr., iar A. Rădulescu notează: „*o anumită încărcătură de subiectivitate evidentă*" pentru „*gingaşul poet*," ce într-o zonă cu un climat temperat-continental se vede abandonat „*într-un ţinut îngheţat, zguduit de furia vânturilor şi de furtuni cu grindină.*"[16]

Clima dură produce oameni duri, care, în concepţia lui Ovidius, nu cunosc limba civilizaţiei greco-romane, nu vorbesc altă limbă decât cea locală: „*Doar la puţini mai găseşti vreo urmă de limbă grecească, schimonosită şi ea de - al barbarului glas. Printre norodul de aici nu se află niciunul să poată spune în graiul latin chiar cel mai simplu cuvânt. Eu chiar, poetul roman - iertaţi-mă, Muze - silit sunt de obicei să vorbesc în al sarmaţilor grai. Din a dezvăţului lungă pricină - deşi mi-e ruşine - spun, în memorie-mi vin vorbe latine cu greu. Nu mă îndoiesc că şi-n cartea aceasta găseşti nu puţine vorbe barbare: a fost locul de vină, nu eu.*" Dar concluzia poetului este una surprinzătoare şi arată clar concepţia romană despre alteritate: „*Eu sunt aicea barbar, căci nu-s priceput de niciunul; graiul latin, când l-aud Geţii, prosteşte surâd.*"

Cât despre apucăturile războinice ale geţilor: Ovidiu - „*poetul răsfăţat al înaltei societăţi romane, omul care n-a atins în tinereţe alte arme decât ale plăcerii*" - se vede nevoit acum, în timpul exilului tomitan (8-17 p.Chr.), să apuce sabie şi

[14] Ovidiu, 1, ***Tristele*** (II, v. 179-218), ***Scrisoare către Augustus***, traducere versificata de St. Bezdechi.

[15] ***Izvoare***, I, p. 283.

[16] D. Protase, A. Suceveanu, ***Istoria românilor***, Vol. II. ***Daco-romani, romanici, alogeni***, Bucureşti, 2001, p. 659-660.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

scut, iar pe părul cărunt să-şi pună coif ca să se apere de barbarii ce dau târcoale cetăţii.[17] Despre oraşul Tomis şi locuitorii lui - oraşul era înconjurat de ziduri nu prea înalte, „*cu pază pe ziduri şi zăvor pe la porţi, împiedicând astfel pe duşmănoşii de geţi*" (***Tristele***, III, 14, v. 27) să pătrundă în ea. „*Aici nu se găsesc cărţi de la care să am un îndemn şi inspiraţie...*;" „*…în loc de cărţi, şuieră săgeţile şi armele*" prin aer. „*Cea mai mare nenorocire este să trăieşti între bessi şi între geţi! Cea mai mare nenorocire este să-ţi aperi viaţa prin porţi şi prin întărituri de cetate şi de-abia să ai siguranţa în puterile locale*"(***Tristele***, IV, 1, v. 67-106). „*Cât tânăr am fost, am fugit de luptele cele aspre ale oştirii şi cu mâinile mele n-am atins decât armele plăcerii. Iar acum la o vârstă înaintată* (de peste 50 de ani - n.a.), *pieptul mi-l apăr cu sabia, coastele cu scutul şi părul meu albit îl vâr sub coif. Când paznicul ne anunţă, din locul de observaţie, prind numaidecât armele cu mâna mea timidă. Duşmanul crud* (getul - n.a.), *purtând arcul şi săgeţile sale îmbibate în venin, se arată sub ziduri cu calul său gâfâind.*"

Prin licenţele lui poetice „rotunjeşte" imaginea sângeroşilor geţi prin versuri meşteşugite, care, desigur, stârneau fiori concetăţenilor săi şi asta pentru că îi era teamă să nu piară „*străpuns de un arc getic*," deseori făcând referiri la barbarii ce dădeau ocoale cetăţii greceşti ca lupii la stână;[18] „*ţărmul stâng* [al Pontului] *este barbar şi deprins cu prădăciunile lacome: / omorul, măcelurile şi războaiele sunt veşnice aici.*"[19] „*Mă aflu pe un pământ barbar la capătul lumii noastre mari / un loc care este înconjurat de duşmani cruzi*;"[20] „*Sarmaţii şi geţii sunt mai numeroşi. / Îi vezi călări, venind şi ducându-se prin mijlocul drumurilor. / Între ei nu-i unul care să nu poarte tolbă, arc /Şi săgeţi îngălbenite de veninul viperei. /Au glas aspru, chip sălbatic şi sunt cea mai adevărată întruchipare a lui Marte* (*Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago*). */ Părul şi barba lor n-au fost tunse niciodată. / Mâna for dreaptă e totdeauna gata să înfigă cuţitul, / pe care îl are legat la şold orice barbar.*"[21]

---

[17] H. Daicoviciu, ***Dacia de la Burebista la cucerirea romană****,* Cluj-Napoca, 1972, p. 189.

[18] Ovidiu, ***Scrisori din Pont***, III, 5, 45, ***Izvoare****, I*, p. 325.

[19] Idem, ***Tristele***, I, 11, 31-32, ***Izvoare****,* I, p. 275.

[20] ***Ibidem***, V, 2, 31-32, ***Izvoare****,* I, p. 297.

[21] ***Ibidem***, V, 7, 13-20, ***Izvoare****,* I, p. 299-300/301.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)

El este un nefericit „*poet între aceşti geţi lipsiţi de omenie*" şi conchide că „*Nu este în toată lumea un neam mai sălbatic decât geţii* (*Nulla Getis toto gens est truculentoir orbe*)."[22]

[22] Idem, ***Scrisori din Pont***, 1, 5, 66, ***Izvoare,*** I, p. 313.

BDD-A30299 © 2013 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:21 UTC)